

A gyermekelhelyezési perek kodifikációs kérdései

I. Bevezetés

Elsőre azt gondolnánk, a gyermekelhelyezési perek és a büntetőperek között semmilyen közös pont nincs. Azután jobban elmélyülve a témában rájövünk, az előbbi kijelentés tévedés. Igaz ugyan, hogy a gyermekelhelyezés kérdését polgári és nem pedig büntetőeljárások keretében rendezik, de mégis sikerült egy közös pontot találnom, amely vizsgálódásomat elindította. Ez nem más, mint az a tény, hogy bizonyítási eszközként a gyermekelhelyezési perekben is felhasználnak pszichológus szakértői véleményeket. Megkockáztatom azt a kijelentést, hogy ezen perekben még nagyobb gyakorisággal fordul elő az igazságügyi pszichológus szakértő igénybevétele, mint a büntetőeljárásban. Itt érdemes megemlíteni a másik közös pontot, hogy a büntetőeljárásban az igazságügyi pszichológus szakértőt leginkább akkor veszik igénybe, amikor gyermekkorú sértettek sérelmére elkövetett bűncselekmények képezik az eljárás tárgyát. E körben a szakértő a gyermekkorú sértetteket vizsgálja általában és különösen a vallomásuk hiteltérdemlőségére, az általuk elmondottak élményszerűségére reflektál. A gyermekelhelyezési perekben, ahogyan erről a későbbiekben részletesebben is említést teszek, szintén elsősorban a gyermek válik a pszichológus szakértői vizsgálatok alanyává. A perben érintett gyermek pszichológus szakértő általi meghallgatása, minél fiatalabb a gyermek, annál gyakrabban alkalmazott bizonyítási eszköz.

A gyermekelhelyezési perekkel összefüggésben elsőként fontos tisztázni azt, mit értünk gyermekelhelyezés alatt, és ez a fogalom, hol helyezkedik el a családjog rendszerében. A kiskorú gyermekek szülői felügyelet vagy gyámság alá tartoznak. Ebből adódóan elvileg nem fordulhat elő az az eset, hogy a gyermek gondviselő nélkül marad. A szülői felügyelet azon jogok és kötelezettségek összessége, amelyek a kiskorú gyermek szüleit megilletik, illetve terhelik a gyermek kiskorúságára tekintettel.² A szülői felügyeleti jog egyik részjogosítványa a gyermek gondozásának, nevelésének joga és kötelessége, és a gyermek megfelelő elhelyezése.³

Köztudomású tény, hogy a közelmúltban, pontosabban 2014. március 15. napján jelentős változások történtek a polgári jogi szabályozás terültén, mivel e napon lépett hatályba az új Polgári Törvénykönyv. Ez a körülmény a családi joggal kapcsolatos szabályokban, így a gyermekelhelyezés kérdéskörében is számos változást eredményezett. Ezért véleményem szerint a teljesség igénye megköveteli azt, hogy az alábbi tanulmányban a témakörrel kapcsolatos releváns változásokat is bemutassam.

Az előbbi okok miatt a tanulmány első részben a gyermekelhelyezés és ebből adódóan a szülői felügyeleti jogok hazai szabályozásának folyamatát fogom röviden ismertetni. A történeti bemutatást követően ismertetem majd azt is, milyen jellegzetességei vannak a családjognak, amely miatt a többi polgári jogághoz viszonyítva valamelyest „kívülállónak” tekinthető. Ez követően bemutatom az új Polgári Törvénykönyv gyermekelhelyezéssel kapcsolatos szabályait, majd a harmadik részben a szakértő szerepét a szülői felügyelettel kapcsolatos perekben. A tanulmány harmadik részében, a teljesség kedvéért, említést teszek azon további bizonyítási eszközökről is, amelyek ezen pertípusban felhasználhatóak. Végül munkámat egy rövid összeggel zárom, amelyben a témáról alkotott véleményemet is ki fogom fejteni.

¹ Bírósági titkár, Nyíregyházi Járásbíróság; levelező tagozatos PhD hallgató II. évfolyam (Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola)

² Heinerné Barzó Tímea: Magyar Polgári Jog – Családjog, Novotni Kiadó, Miskolc 2002, 114. o.

³ 1952. évi IV. törvény (rég. Csjt.) 72/A. §, 75. §, 77. §–78. §

II. Történeti áttekintés

A gyermekelhelyezés és ezzel összefüggésben a szülői felügyeleti jog jogintézményének történeti bemutatásával kapcsolatban első fontos állomásként az 10.470/1945. M.E. rendeletet érdemes megemlíteni. Ezen jogszabály vezette be a szülői felügyeleti jogi fogalmának elődjeként a „szülői hatalom” jogintézményét.⁴ A szülői hatalom jogintézményénél ezen jogszabály hivatkozott az 1877. évi XX. törvényre és ennek alapján kimondta azt, hogy a szülői hatalom szabályaira ezen törvény atyai hatalomra vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni. Az atyai hatalom azt jelentette, hogy a szülők különválása esetén is az apa gyakorolta a szülői hatalmat, így ez a jog elsődlegesen az apát illette. Az 1928 évi Mtj. az előbbi jogszabályhoz képest annyi előrelépést jelentett, hogy a szülők közötti véleménykülönbség esetén az apáé volt a döntő szó, azzal, hogy a hét évesnél idősebb gyermeket nem vonhatta el az anya ápolása alól.⁵

A családjog első átfogó kodifikációjára az 1952. évi IV. törvény (Csjt.) keretében került sor.⁶ A Csjt. vezette be a mind két szülőt azonos feltételekkel megillető szülői felügyeleti jogot, ezen jogintézmény magában foglalta az előbb tárgyalt atyai hatalommal járó jogosítványokat és a gyermek gondviselésének kötelezettségét.⁷ A Csjt. 1974. év előtti szabályai alapján a hatodik életévét betöltött fiúgyermek az apánál, míg leánygyermek és a hatodik évét be nem töltött fiúgyermek az anyánál került elhelyezésre a házasság felbontása esetén.⁸

A Csjt. hatályba lépését követően ezen jogszabály viszonylag hosszú időn keresztül stabilitást biztosított a családjogi jogviszonyok szabályozása terén. Kezdetben, a családjoggal összefüggésben, még az a jogi álláspont dominált, amely szerint a családjognak a polgári jogtól való különválasztása indokolt. Ezen álláspontot erősítette az 1957. évi Polgári Törvénykönyv Tervezetének Általános Indokolása, amely magától értetődőnek tekintette azt, hogy a polgári jogot és a családjogot külön kell szabályozni.⁹ Ezt erősítette az 1959. évi Ptk. Javaslat Általános Indokolása is, az előbbieket követve a családjog önállósága az 1990-es évekig evidenciának számított.¹⁰

Az 1990-es évek végétől azonban gyökeres változás következett be az előbbi szemléletmódban. Ennek eredményeként a 1050/1998. (IV.24.) Kormány határozat elrendelte a Polgári Törvénykönyv átfogó korszerűsítését.¹¹ Ezen kodifikációs folyamat a családjog integritását is érintette, mivel ezt követően igény merült fel arra is, hogy a családjogi szabályok az új Polgári Törvénykönyvben kerüljenek elhelyezésre. Az első kodifikációs kísérlet a 2009. évi CXX. törvényhez köthető, amelyet kihirdettek ugyan, de a hatálybalépésre nem került sor, a 2010. évi LXXIII. törvény (1) bekezdése alapján.¹²

Az 1129/2010 (VI.10.) Kormány határozat a kodifikációs folyamat újratekintéséről döntött.¹³ Az új Polgári Törvénykönyv Konceptiója 2003-ban már egyértelműen állást foglalt a

⁴ Reiderné dr. Bánki Erika: A házasság felbontása és a gyermek érdeke – doktori értekezés, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam,-és Jogtudományi Kar Állam,- és Jogtudományi Doktori Iskola, Győr, 2014., 54.o. (internetes elérési út: doktiskjog.sze.hu/downloadmanager/download/nohtml/1/id/20956/m/3620) internetes letöltés ideje: 2015. január 18.

⁵ Reiderné dr. Bánki Erika i.m. 55. o.

⁶ Weiss Emília: Az új Polgári Törvénykönyv és a családi viszonyok szabályozása, Polgári Jogi Kodifikáció II. évfolyam 2. szám, 5. o.

⁷ Reiderné dr. Bánki Erika i.m.

⁸ Heinerné Barzó Tímea: i.m. 127. o.

⁹ Weiss Emília: i.m. 5. o.

¹⁰ Weiss Emília: i.m. 5. o.

¹¹ Dr. Hegedűs Andrea: A magyar családi jog az új Ptk-ban – A jogterületet érintő főbb változások. internetes elérhetőség: www.vmtt.org.rs/mtn2011/233_252_Hegedus_Andrea_A-pdf (2015. január 18.) 235. o.

¹² Dr. Hegedűs Andrea i.m. 236. o.

¹³ Dr. Hegedűs Andrea i.m. 236. o.

családjogi szabályok Polgári Törvénykönyvbe történő integrálása mellett. A koncepció szerint a családjog alkotná a Polgári Törvénykönyv negyedik könyvét.¹⁴

Végül a 2013. évi V. törvénnyel 2014. március 15. napján hatályba lépett az új Polgári Törvénykönyv¹⁵, amelynek – a korábbi koncepciót követve – a negyedik könyvében került elhelyezésre a családjog.

III. A családjog sajátosságai

Az előbbi történeti áttekintés tükrében észrevehető volt, hogy eltekintve a napjainkban hatályos jogszabálytól, a jogtörténeti fejlődés során azon szabályozási módszer volt túlsúlyban, amely a családjogi szabályokat nem tekintette a polgári joganyag integráns részének. Mindez nem a véletlen műve. A családjog a polgári jottól több tekintetben is különbözik.

Egyrészt a családjogban más jogintézményeknél erősebben jellemző, hogy elsődlegesen nem jogi normákkal rendezett, a család védelme mégis jogi feladat. Ennek következtében a családi jog normáknak fokozottabban kell az erkölcsi normákat követőknek lenniük.¹⁶ A családjogon belül is a polgári jogias szemlélettől legmesszebb álló terület a jelen tanulmány tárgyát képező szülői felügyeleti jog kérdése, ezen belül is a gyermekek irányában fennálló gondozási és nevelési kötelezettség, valamint a házastársak egymás közötti személyi viszonyai.¹⁷

A családjog elsősorban személyi viszonyokat szabályoz. Emellett vagyoni viszonyokat is rendez, de a polgári jogágak többségéhez képest a személyi viszonyok szabályozása a dominánsabb.¹⁸

Napjainkban számos olyan társadalmi és életvitelbeli változás zajlott le, amely a családjogi normák jellegével szemben is új igényt támasztott. Egyrészt a vagyoni viszonyok jelentősége napjainkban a családon belül is felértékelődött. Elegendő arra gondolni, hogy előtérbe került a lakáshoz jutás problémája, és ezzel kapcsolatban a megvásárolt ingatlan törlesztőrészleteinek fizetése, amely a legtöbb esetben hosszú évekig aktualitással bíró kérdés egy-egy család életében. Másrészt a vagyoni viszonyok mellett a személyi viszonyok is felértékelődtek. A családjogban megfigyelhető általános tendencia Európa szerte, hogy a gyermekek jogainak megerősítése előtérbe került.¹⁹ Ezen több éve tartó folyamat hazánkban is megmutatkozott, különösen az által, hogy hazánk a gyermekek jogairól szóló 1991. évi LXIV. törvénnyel elfogadta a New York-i egyezményben foglaltakat, amely szerint a gyermek érdekei előrébb valók.²⁰ A gyermekek joginak megerősítése mellett a másik napjainkban észlelhető jelenség a felbomló házasságok számának növekedése, és ezzel összefüggésben előtérbe kerültek a gyermekelhelyezés és kapcsolattartás körében felmerülő jogi kérdések. A házasságok gyakori felbomlásának folyamánként igény merült fel a mostohaszülői és a nevelőszülői jogállás rendezésére is.²¹ Harmadrészt az országhatárok nyitottabbá válásával sokasodtak a családi kapcsolatokban az országhatáron átnyúló megoldásra váró kérdések.²²

Az előbbiekből is észlelhető volt az, hogy a családjog sajátos normái miatt a jogtudományban sem született egységes álláspont abban a tekintetben, hogy a családjogi normák

¹⁴ Dr. Hegedűs Andrea i.m. 237. o.

¹⁵ Bojti László: Gyermekelhelyezési ügyekben az állandóság elvének ironikus és ellentétes érdekei a jogszabályok és a bírói gyakorlat tükrében, 2014. augusztus 31., internetes elérhetőség: <http://www.arsboni.hu/gyermekelhelyezesi-ugyekben-az-allandosag-elvenek-ironikus-es-ellentetes-erdekei-a-jogszabalyok-es-biroi-joggyakorlat-tukreben.html>, (2014. november 15.)

¹⁶ Weiss Emília: i.m. 6. o.

¹⁷ Weiss Emília: i.m. 11. o.

¹⁸ Weiss Emília: i.m. 5. o.

¹⁹ Weiss Emília: i.m. 5. o.

²⁰ Bojti László: i.m.

²¹ Weiss Emília: i.m. 5. o.

²² Weiss Emília: i.m. 5. o.

elhelyezése a polgári jog rendszerében egy különálló szabályozás keretében vagy a Polgári Törvénykönyv integráns részeként lenne-e megfelelőbb.

A hazai jogtudósok közül a különálló szabályozás mellett érvelt Weiss Emília, Kőrös András és Tóthné Fábián Eszter. Velük szemben ellentétes álláspontot képviselt Barzó Tímea, Kecskés László, Bíró György, Lenkovics Barnabás és Jobbágyi Gábor.²³

IV. Új szabályozás

A 2013. évi V. törvényben foglalt szabályozás a szülői felügyelettel kapcsolatban számos novumot tartalmaz. Ahhoz, hogy összehasonlítható legyen mennyiben változott a norma tartalma a korábbi jogszabályhoz képest, fontos megismerni, hogy az 1952. évi IV. törvény alapján milyen jogokat és kötelezettségeket foglalt magában a szülői felügyelet. A régi Csjt. alapján a szülői felügyelet az alábbi jogokat és kötelezettségeket foglalta magában:²⁴

- 1.) A gyermek gondozásának, nevelésének joga és kötelessége, a gyermek megfelelő elhelyezése (régi Csjt. 72/A. §, 75. §, 77. §–78.§).
- 2.) A kiskorú gyermek vagyona kezelésének joga és kötelezettsége, (régi Csjt. 79–85.§)
- 3.) A kiskorú gyermek törvényes képviselőjének joga és kötelessége, (régi Csjt. 86.-87.§) mivel a kiskorú cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképes
- 4.) A gyámnevezés a gyámságból való kizárás joga, (régi Csjt. 95.-100.§)
- 5.) A gyermek örökbefogadásával kapcsolatos jognyilatkozatok megtételének joga és kötelezettsége, (régi Csjt. 48.§ [2] bek.)
- 6.) A gyermek családi és utónevének megállapítása, (régi Csjt. 42.§)
- 7.) Joga a gyermek engedelmségére és tiszteletére. (régi Csjt. 75.§ [2])

A családjogi alapelvek körében változást jelent, hogy az alapelvek körében elhelyezett méltányosság elve csupán néhány tételes jogszabálynál jelenik meg, például a volt házastárs tartásánál, a vagyoni igények rendezésénél, a lakáshasználati jog ellenértékének megállapításánál, az érdekei érvényesítésében gyengébb fél védelméről – a törvény szövegezését tekintve – a törvény nem tesz említést.²⁵

Az új törvény a szülői felügyelettel összefüggésben a szülők megállapodásán alapuló szülői felelősséget helyezi előtérbe.²⁶ Megszűnt a korábban használt együttes és közös szülői felügyelet kifejezés, és helyébe a közös szülői felügyelet kifejezés lépett.²⁷ A törvény a szülői felügyeletet közösnek tekinti függetlenül attól, hogy a szülők együtt élnek-e vagy sem, mindaddig, amíg eltérő megállapodás nem születik közöttük, vagy a bíróság illetve a gyámhatóság ebben a kérdésben eltérő döntést nem hozott.²⁸

A törvény a gyámhatóság kizárólagos hatáskörébe sorolta azon esetkört, amikor a közös szülői felügyeletet gyakorló szülők valamely kérdésben nem tudnak egymással megállapodni.²⁹ Az új törvény önálló pontban rögzíti a gyermektől külön élő szülő jogait és kötelezettségeit, magában foglalva az együttműködési kötelezettséget³⁰ és a kölcsönös tájékoztatás kötelezettségét.³¹ Az új jogszabály hatályba lépésével a gyermek sorsát érintő lényeges kérdések köre is bővült a huzamos ideig történő külföldi tartózkodási hely kijelölésével és az

²³ Dr. Hegedűs Andrea i.m. 236 - 237. o.

²⁴ összegyűjtött szempontokat lásd.: Heinerné Barzó Tímea: i.m. 114. o.

²⁵ Dr. Hegedűs Andrea i.m. 239. o.

²⁶ Dr. Hegedűs Andrea i.m. 249. o.

²⁷ Dr. Hegedűs Andrea i.m. 249. o.

²⁸ 2013. évi V. törvény CSJK. 4:164.§ (1) bekezdés.

²⁹ 2013. évi V. törvény CSJK. 4:166.§

³⁰ 2013. évi V. törvény CSJK. 4:173.§

³¹ 2013. évi V. törvény CSJK. 4:174.§

állampolgárság megváltoztatásával.³² A szülői felügyeleti joggal összefüggésben a törvény további újítása, hogy a tizenhatodik életévét betöltött szülő gondozási és nevelési jogát a törvény nem korlátozza.³³ Az új törvény a szülői felügyeleti jog szünetelésének körébe helyezte át azt az esetet, amikor a szülő együtt él a szülői felügyelettől megfosztott másik szülővel³⁴ és a szünetelés körébe helyezte a családbafogadás jogintézményét is.³⁵

V. Szakértő szerepe a szülői felügyelet rendezésével kapcsolatos perekben

A gyermek elhelyezése iránti perek elnevezése az új törvény hatályba lépésével szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti perre változott. Ez azt jelenti, hogy amennyiben a bíróság dönt a gyermek elhelyezésének kérdésben, akkor a szülők egymás közötti viszonyában, már nem gyermekelhelyezésről, hanem a szülői felügyelet rendezéséről van szó.³⁶ A gyermekelhelyezés fogalmát a törvény már csak akkor használja, ha a gyermek kívülálló harmadik személynél történő elhelyezése merül fel.³⁷

A szülői felügyelet rendezésével kapcsolatos pereknek több olyan sajátossága is van, amely megkülönbözteti őket a többi pertípustól. Egyrészt a polgári perjog egyik alapelve a kérelemhez kötöttség elve. A Pp. 3. § (2) bekezdése alapján „a bíróság - a törvény eltérő rendelkezése hiányában - a felek által előterjesztett kérelmekhez és jognyilatkozatokhoz kötve van”. Ez rendelkezés azt jelenti, hogy a bíróság nem dönthet olyan kérdésben, amelyben nem terjesztettek elő kereseti kérelmet, ellenkérelmet, viszontkeresetet vagy ideiglenes intézkedés iránti kérelmet.³⁸ A házasság felbontásával vagy érvénytelenítésével kapcsolatban indított keresetekkel összefüggésben előfordulhat az, hogy sem a felperes, sem az alperes nem kérte a bíróságtól a gyermekelhelyezés kérdésében való döntést. Ebben az esetben a bíróságnak a közös kiskorú gyermekek elhelyezése és tartása felől szükség esetén az erre irányuló kereseti kérelem hiányában is döntenie kell,³⁹ vagyis ez az esetkör kivételt jelent a kérelemhez kötöttség elve alól.⁴⁰

A másik jellemző, amelyet érdemes ezen pertípussal összefüggésben kiemelni, az, hogy a szülők együttműködésének kialakítása, különös tekintettel a kapcsolattartás kérdésben, lehetővé teszi azt, hogy a bíróság vagy a gyámhatóság kötelező mediációt rendeljen el.⁴¹ A harmadik sajátosság, hogy a házassági bontóperekben mindig fontos szempont a gyermek érdekének figyelembe vétele.⁴² Végül, ezen perekben a bizonyítási anyag sokkal terjedelmesebb más polgári jogviták bizonyítási anyagánál, és az érzelmi momentumokkal terhelt családi kapcsolatok felderítése az egyik legnehezebb feladat a bíróság számára.⁴³

A házasságok 60-70 %-át a bíróság közös megegyezés alapján bontja fel, ehhez hozzátartozik az is, hogy a szülők a kiskorú gyermek elhelyezésében is megállapodjanak. Ebből

³² 2013. évi V. törvény CSJK. 4:175.§ (2) bekezdés

³³ 2013. évi V. törvény CSJK. 4:186.§ (1) bekezdés b) pontja

³⁴ 2013. évi V. törvény CSJK. 4:186.§ (2) bekezdés

³⁵ 2013. évi V. törvény CSJK. 4:188.§ (1) bekezdés

³⁶ 2013. évi V. törvény CSJK. 4:171.§

³⁷ 2013. évi V. törvény CSJK. 4:171.§

³⁸ Cserba Lajos – Gyekiczky Tamás – Kormos Erzsébet – Nagy Adrienn – Nagy Andrea – Wopera Zsuzsa: Polgári Perjog – Általános rész, Complex Kiadó, Budapest, 2008. 88-89. o.

³⁹ Pp. 290. § (1)

⁴⁰ Reiderné Bánki Erika i.m. 93.o.

⁴¹ 2013. évi V. törvény CSJK. 4:172.§ és 177.§

⁴² dr. Léhmann Zoltán - dr. Simon Zoltán: Felbomló házasságok - Házassági bontóper és házassági vagyonjog a új Ptk. tükrében, internetes elérési út: <http://www.jogiforum.hu/hirek/32777>, internetes letöltés dátuma: 2014. november 15.

⁴³ Dr. Endrődiné Dr. Mészáros Gabriella: Bizonyítás a gyermekelhelyezési perekben in. Ami a múltból elkísér – A családjogi törvény ötven éve (szerk. Dr. Gyekiczky Tamás), Gondolat – Debreceni Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar, Budapest 2005, 134. o.

következően a gyermekek elhelyezésének kérdése a bontóperek kisebb hányadában válhat vitássá.⁴⁴ Az előbbiekből kiindulva a bontóperek származékaként fellépő szülői felügyelet rendezésével kapcsolatos perek két csoportra különíthetők el. Az egyik a közös megegyezés alapján lezajló bontóperek, amelyekben a gyermek elhelyezésével kapcsolatban a peres felek megállapodtak, a másik pedig azon bontóperek csoportja, ahol a felek között nem született megállapodás a gyermek elhelyezésével kapcsolatban.

V.1. Gyermekelhelyezés a házasság közös megegyezéssel történő felbontása esetén

Abban az esetben, ha a felek közös megegyezéssel kérik a bíróságtól a házasság felbontását, akkor az ezzel kapcsolatos járulékos kérdésekben is meg kell egyezniük, amelyek az alábbiak:⁴⁵

- 1.) a közös gyermek tekintetében a szülői felügyelet gyakorlása,
- 2.) a különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás,
- 3.) a gyermek tartása,
- 4.) a házastársi közös lakás használata,
- 5.) a házastársi tartás kérdése (amennyiben erre igény merült fel)

Ha felek közös szülői felügyeletben állapodnak meg a házasság felbontása esetén, abban az esetben nem kell a kapcsolattartás kérdésében megegyezniük, a gyermek lakóhelyét azonban meg kell határozniuk.⁴⁶

V.2. Gyermekelhelyezés a közös megegyezés hiánya esetén

Abban az esetben, ha a felek nem állapodtak meg a közös kiskorú gyermekkel kapcsolatos szülői felügyeleti jogok gyakorlásának módjában és a különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartásban, abban az esetben a bíróságnak jóval nehezebb dolga van. Ezen esetkörben a bíróság döntését megnehezíti a tárgyaláson a felek között meglévő indulatos légkör, továbbá az, hogy a peres felek között a múltban megtörtént eseményeket kell felidézni és olyan konfliktusba kell beavatkozni, amely a peres felek magánszférájának része.⁴⁷ Az előbbi nehézségek miatt merülnek fel, mert ebben az esetben a bíróságnak bizonyítást kell felvennie. E körben, az ítéseknek meg kell kísérelnie felderíteniük, hogy az adott szülő milyen indokból kéri azt, hogy a gyermeket nála helyezze el. Ekkor a bíróságnak vizsgálnia kell azt, hogy a szülőt a kiskorú gyermek elhelyezése kapcsán őszinte ragaszkodás vagy mögöttes indokok vezérlik-e, vagy az attól való félelem, hogy a gyermeket a másik szülő elidegeníti tőle, vagy esetleg presztízskérdésnek tekinti a gyermek nála történő elhelyezését, mivel úgy véli, hogy a környezete rosszállón tekintene rá, ha nem az ő háztartásában nevelkedne a gyermek.⁴⁸

A bíróságnak a kapcsolattartásra vonatkozó határozatában rendelkeznie kell a kapcsolattartás gyakoriságáról, annak időtartamáról, folyamatos vagy időszakos voltáról, arról, hogy a kapcsolattartás felügyelet keretében történik-e, a gyermek átadásának és visszaadásának helyéről, idejéről, módjáról, a kapcsolattartás elmaradására vonatkozó értesítési kötelezettségről és az elmaradt kapcsolattartás pótlásáról.⁴⁹

⁴⁴ Dr. Endrődiné Dr. Mészáros Gabriella: i.m. 133. o.

⁴⁵ dr. Léhmann Zoltán - dr. Simon Zoltán: i.m.

⁴⁶ dr. Léhmann Zoltán - dr. Simon Zoltán: i.m.

⁴⁷ Dr. Endrődiné Dr. Mészáros Gabriella: i.m. 133. o.

⁴⁸ Dr. Endrődiné Dr. Mészáros Gabriella: i.m. 134. o.

⁴⁹ dr. Léhmann Zoltán - dr. Simon Zoltán: i.m.

A bizonyítás felvétele körében többféle bizonyítási eszköz segítheti a bíróságot döntésének kialakításában. A következő részben ezen bizonyítási eszközök részletes bemutatása kerül sor.

V.3. Bizonyítási eszközök a szülői felügyelet rendezésével kapcsolatos perekben

Ezen pertípusok esetén a leggyakrabban használt bizonyítási eszközök az alábbiak:

- 1.) tanúvallomás
- 2.) környezettanulmány
- 3.) a kiskorú gyermek meghallgatása
- 4.) szakértői vélemény beszerzése.

Az előbbi bizonyítási eszközök közül mindegyik bemutatására sor kerül majd, legnagyobb részletességgel viszont a szakértői véleményt ismertetem.

V.3.1. Tanúvallomás

A tanúk meghallgatása során, ezen perek esetében nem szabad megfeledkezni arról, hogy a perben szemben álló felek érzelmei általában felfokozódnak. A felek közötti érzelmi szembenállás sokszor nem korlátozódik a szülőkre, hanem kiterjed a perbeli ellenfelek rokonságára, lakókörnyezetük tagjaira, kollégáikra, közös ismerőseire, ezért a legcélszerűbb az, ha bíró először olyan kérdéseket tesz fel, amelyek segítségével meggyőződik arról, hogy a tanúk kellően objektiváltak-e.⁵⁰

Álláspontom szerint, ezen perekben tanúként igen nehéz elfogulatlan vallomást adni, mivel a legtöbb tanú már úgy vesz részt a tárgyaláson, hogy előzetesen kialakult benne egy vélemény arról, hogy melyik szülő lenne alkalmasabb a gyermek további nevelésére. Fontosnak tartom azt is kiemelni, hogy az időnek is befolyásoló hatása lehet a tanúvallomásokra, hiszen minél hosszabb idő telik el a kihallgatás és a tanú által észlelt megtörténte között, annál kevésbé várható el a tanútól az, hogy minden részletre emlékezzék. Az idő múlásával az emlékek megkopnak, így a tanú akár legjobb szándéka ellenére sem fog tudni pontosan nyilatkozni a történetekről. Ezen tényezőnek az évek óta húzódó perek esetében van különös jelentősége. Emellett nem szabad megfeledkezni az előítéletek vallomást befolyásoló hatásáról sem, hiszen egy óvónőtől, vagy egy tanártól azt feltételezzük, hogy elfogulatlan vallomást fog tenni, ennek ellenére ezen tanúk vallomását is befolyásolhatja az előítélet hangja⁵¹. Például a pedagógus, aki a szülői értekezleten rendszeresen csak a gyermek anyját látja megjelenni, mivel az apa – aki egyébként ugyanannyi figyelmet fordít a gyermekére mint az anya - a munkahelyén rendszerint olyan műszakba van beosztva, amely nem teszi lehetővé, hogy a szülői értekezleteken megjelenjen, azt gondolja magában, hogy „ezzel a gyerekkel csak az anyja törődik, mivel az apja soha nem hajlandó eljönni egyetlen szülői értekezletre sem”.

V.3.2. Környezettanulmány

Bizonyítási eszközként szolgálhat a környezettanulmány is, amely a gyermek közvetlen környezetéről, életfeltételiről és a megfelelő ellátásához szolgáló tárgyi feltételek meglétéről ad információt. Ha szülők a bírósági eljárás előtt más hatóságnál is jártak a gyermek elhelyezésével kapcsolatos problémáikat illetően, akkor célszerű ezen hatóságtól is beszerezni az ügyben keletkezett iratokat.⁵²

⁵⁰ Dr. Endrődiné Dr. Mészáros Gabriella: i.m. 134.o.

⁵¹ Dr. Endrődiné Dr. Mészáros Gabriella: i.m. 134. o.

⁵² Dr. Endrődiné Dr. Mészáros Gabriella: i.m. 135. o.

V.3.3. Kiskorú gyermek meghallgatása

A bíróságnak ezen ügyekben célszerű meghallgatnia a kiskorú gyermeket is, hiszen tőle is fontos információk nyerhetők az elhelyezésre vonatkozóan. A bírói gyakorlatban elterjedt, hogy általában a tizenkettedik életévüket betöltött gyermekeket hallgatják meg.⁵³

Nem tekintem véletlennek azt, hogy ezen életkor betöltését követően hallgatják meg az elhelyezéssel érintette gyermeket. Ezen életszakasz a gyermekeknél a testi átalakulás megkezdődése mellett, lelki változásokkal is jár. Ezek a változások kölcsönhatásban vannak a testi átalakulással. A pubertás kornak jelentős hatása van a testképre, az önértékelésre, a hangulatra és a szülőkkal, valamint az ellenkező neműekkel való kapcsolatra. Megfigyelhető az, hogy a korai érés nemenként ellentétes lélektani hatásokat eredményez.⁵⁴ Álláspontom szerint a gyermekek ezen életkorra jellemző fokozott érzékenységet a kihallgatásuk során is figyelembe kell venni. A gyermeket a bíróság általában az időbeosztásával, életmódjával, szüleihez való viszonyával kapcsolatban hallgatja meg, rendszerint kerüli a gyermek meghallgatását a szülők vitájára vonatkozóan.⁵⁵

Ennél a témakörnél maradva nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a szülői felügyeleti jog rendezésével kapcsolatos perekben, amennyiben a perben érintett gyermek a tizennegyedik életévét betöltötte, abban az esetben a gyermek véleményét be kell szerezni. A gyermek véleményének beszerzése történhet személyesen vagy szakértő útján.⁵⁶ A gyermekek szakértő útján történő meghallgatása a tanulmány következő részében kerül részletesen kifejtésre.

V.3.4. Szakértői vélemény

A Pp. 177. § (1) bekezdése alapján a bíróság akkor rendel ki szakértőt, ha a perben jelentős tény vagy egyéb körülmény megállapításához vagy megítéléséhez olyan szakértelem szükséges, amellyel a bíróság nem rendelkezik. Ennek alapján még nem egyértelmű az, hogy a gyermekelhelyezési perekben mikor válik szükségessé a szakértő kirendelése.

Legfelsőbb Bíróság (mai nevén: Kúria) 1973. évi 382. számú eseti döntése szerint igazságügyi pszichológus szakértő kirendelése akkor indokolt, ha a gyermek bizonytalan családi viszonyok között él, valamint ha a családi környezetéből vagy az egyik fél gondozásából igyekszik kikerülni. Ezekben az esetekben a per szakszerű eldöntése és a gyermek érdekét szolgáló döntés meghozatala érdekében szükséges tájékozódni a gyermek személyiségének alakulásáról, valamint jövőbeli nevelőinek személyiségéről és nevelési készségük alkalmasságáról.

Az eseti döntés meghozatalát követően, néhány évvel később egy 1980 augusztusában kiadott IM-közlemény kedvezőtlenül, a bírói felelősség meg nem engedhető áthárításaként értékelte azt, hogy a bíróságok szinte válogatás nélkül élnek a szakértő kirendelésének lehetőségével a gyermekelhelyezési perekben, holott az csak akkor lenne szükséges, ha a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján a gyermek mindkét szülőnél egyformán elhelyezhető lenne.⁵⁷ Az IM-közleményben említetten kívül a szakértői vélemény beszerzése még annak kiderítése érdekében is szükségessé válhat, hogy történt-e a gyermeknél valamilyen lelki sérülés a szülők együttélése során vagy a per folyamán. A szakértői vélemény alkalmas lehet annak

⁵³ Dr. Endrődiné Dr. Mészáros Gabriella: i.m. 135. o.

⁵⁴ Rita L. Atkinson – Richard C. Atkinson – Edward E. Smith – Daryl J. Bem: Pszichológia, Budapest, Osiris-Századvég Kiadó, 1995, 92-93. o.

⁵⁵ Dr. Endrődiné Dr. Mészáros Gabriella: i.m. 135. o.

⁵⁶ dr. Léhmann Zoltán - dr. Simon Zoltán: i.m.

⁵⁷ Dr. Endrődiné Dr. Mészáros Gabriella: i.m. 136. o.

feltárására is, hogy valamelyik szülő részéről történt-e próbálkozás arra nézve, hogy a gyermeket a másik szülőjétől elidegenítse.⁵⁸

A szakértői véleménynek a gyermekelhelyezési perekben nagy jelentősége lehet, nemcsak a gyermekek szakértő által történő meghallgatásának, hanem szülők, illetve a gyermek környezetében élő személyek szakértő általi véleményezésének is. Ezen pertípusban többnyire igazságügyi pszichológus szakértő működik közre, de adott esetben a bíróság munkáját segítheti az igazságügyi elmeorvos szakértő is.

Amint arról a korábbiakban említést tettem, a gyermek véleményének beszerzése, a gyermeknek a bíróság vagy a szakértő általi meghallgatása útján történik. Az elhelyezéssel érintett gyermek minél fiatalabb, annál valószínűbb, hogy a bíróság inkább a szakértő útján történő meghallgatása mellett fog dönteni. Ez a tíz éves kort be nem töltött gyermekek esetében szinte biztosra vehető.⁵⁹ Természetesen a szakértői vizsgálathoz is célszerű egy bizonyos kort elérnie a gyermeknek, amikortól egyáltalán a szakértői vizsgálat célravezető lehet, ez a gyermek harmadik életévének betöltéséhez köthető.⁶⁰

A szakértő által történő meghallgatásnak a bírósági meghallgatással szemben számos előnye van. Egyrészt a tárgyalóteremmel ellentétben a meghallgatás gyermekbarát helyszínen történik, ahol a gyermeket játékok veszik körül. Másrészt a gyermek meghallgatására a szülőkre irányuló konkrét kérdések helyett, indirekt módszerek is alkalmazhatók, amelyek a gyermekben lévő feszültséget könnyebben feloldják. Például a pszichológus szakértő megkérheti arra a gyermeket, hogy készítsen családrajzot, amelyből a szakértő hitelesebb információkat nyerhet, mintha direkt kérdéseket tesz fel a gyermeknek. Szükség esetén a gyermekon kívül a szakértői vizsgálatba be kell vonni a szülőket, és a többi személyt, aki a gyermek környezetében él (pl. nagyszülő, élettárs stb.)⁶¹ A gyermek szakértői vizsgálatának célja elsősorban a gyermek érzelmi kötődéseinek, és ezen kötődések őszinteségének kiderítése.⁶²

A gyermekek mellett a szülők is vizsgálhatók szakértő által. Ezen belül két szakterület szakértőjének igénybevétele is sor kerülhet. Az igazságügyi pszichológus szakértő a szülők nevelési alkalmasságának mértékét vizsgálja, ezzel segítve a bíróság munkáját abban, hogy a gyermek érdekeinek megfelelő ítélet születhessen.⁶³

A 20. számú módszertani levél a nevelési alkalmasságnál négy fokozatot különböztet meg:

1. az átlagosnál jobb
2. átlagos
3. az átlagosnál gyengébb mértékben alkalmas
4. alkalmatlan gyermek nevelési feladatok ellátására

Nevelési alkalmatlanságot akkor véleményezhet a szakértő, „ha a szülői személyiség vizsgálata súlyos devianciák jelenlétére utal, ha a gyermek személyiségében súlyos fejlődési zavarok, traumatizáció vagy veszélyeztetettség jelenik meg és ez kapcsolatba hozható a kérdéses szülői személyiségjellemzőből következő magatartással. Ez az elv követendő akkor is, ha korábban a szülő bűncselekményt követett el.”⁶⁴ „Pszichotikus megbetegedésen átesett szülő esetében a szülő megítélése a betegségtörténeti jellemzők és a keresztmetszeti állapot szerint történik.”⁶⁵ Ezekben az esetekben ajánlott pszichiáter szakértő szaktanácsadó bevonása az ügybe, ha erről a bíróság külön nem rendelkezik.⁶⁶ Abban az esetben ha a szülő

⁵⁸ Dr. Endrődiné Dr. Mészáros Gabriella: i.m. 136. o.

⁵⁹ Reiderné Bánki Erika i.m. 88.o.

⁶⁰ Dr. Endrődiné Dr. Mészáros Gabriella: i.m. 138. o.

⁶¹ Reiderné Bánki Erika i.m. 88.o.

⁶² Reiderné Bánki Erika i.m. 91.o.

⁶³ lásd. 20. sz. Módszertani levél III.2.1.4.1.

⁶⁴ 20. sz. Módszertani levél III.2.1.4.1.

⁶⁵ 20. sz. Módszertani levél III.2.1.4.1.

⁶⁶ 20. sz. Módszertani levél III.2.1.4.1.

gyermeknevelésre való alkalmasságát a szülő valamely pszichiátriai megbetegedése teszi kétségesé, akkor pszichiáter szakértői vizsgálat is szükségessé válhat.⁶⁷

A szakértői vélemények körében a bizonyítás szempontjából érdemes megemlíteni azt is, hogy a szakértői vélemény, mint bizonyíték más megítélés alá esik attól függően, hogy magánszakértői véleményről vagy a bíróság által kirendelt szakértő által készített szakvéleményről van-e szó. Magánszakértői véleményről akkor beszélhetünk, amikor a perben valamelyik fél felkérésére készít véleményt a szakértő. Ezen szakvélemény nem lehet mentes minden szubjektivitástól, mivel ezen szakvélemény alapjául szolgáló vizsgálaton csak az egyik szülő és a gyermek vett részt, másrészt a bíróságon keletkezett iratok sem állnak a szakértő rendelkezésére. Ezért a magánszakvélemények a perben, úgy vehetők figyelembe, mint az egyik félnek az ügyről alkotott véleménye.⁶⁸

A szakvélemények elkészítésénél nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy ezek a vélemények az adott időben aktuális állapotok alapján készültek. Ennek a hosszan elhúzódó pereknél van jelentősége.⁶⁹ Elképzelhető például az, hogy a szakértői vizsgálatot követően a per még évekig elhúzódik és ezen idő alatt a gyermek viszonya a szüleivel kapcsolatban éppen az ellenkezőjére változik annak, mint amit a szakértő a véleményében rögzített.

Az előbbieken rendszerezett lehetséges bizonyítékok körében kérdésként merül fel az, hogy melyik az a bizonyíték, amely nagyobb súllyal veendő számításba a bírói döntés kialakításakor. A Pp. 206. § (1) bekezdése alapján a bíróság a tényállást a felek előadása és a bizonyítékok egybevetése alapján állapítja meg, a bizonyítékokat összességében értékeli és meggyőződése szerint bírálja el. Az előbbiekből megállapítható, hogy a törvény nem tesz különbséget a bizonyítékok között. A gyakorlatban azonban elmondható az, hogy a bírói döntést általában jelentősebben befolyásolják a szakértői véleményben foglaltak, mert ezek a szemben a tanúvallomásokkal és más bizonyítékokkal, nem rejtik magukban az egyoldalúság látszatát.⁷⁰

Az előbbieket mellett nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a meggyőződés mindig szubjektivitást hordoz magában, mert akár ugyanazokat a tényeket is személyiségük függvényében különböző bírák, különbözőképpen ítélnék meg.⁷¹ A teljes objektivitás kivitelezhetetlen, mivel az ítéleteket emberek alkotják, akikre a racionális szempontok mellett emocionálisan is hatással van az adott tényállás. Az érzelmi viszonyulás személyenként eltérő következtetésekre vezethet.⁷²

VI. Összegzés

Az új szabályozás a családjogi normákat illetően egyszerűbb olyan szempontból, hogy ugyanazon törvényben található meg, ahol többi polgári jogi szabály is helyet kap. Ennek eredményeképpen viszont egy olyan terjedelmes törvény született, amely már a jogszabály áttekinthetőségét megnehezíti.

A szülői felügyelet rendezésével kapcsolatos perekben felhasználható bizonyítékokkal összefüggésben álláspontom szerint nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a szakértői véleményeket is emberek készítik. Így azon állítás, hogy különböző emberek, személyiségük függvényében másképpen ítélnék meg bizonyos tényeket a szakértőkről is elmondható, mivel

⁶⁷ Reiderné Bánki Erika i.m. 89.o.

⁶⁸ Reiderné Bánki Erika i.m. 88 - 89.o

⁶⁹ Reiderné Bánki Erika i.m. 92.o

⁷⁰ Dr. Endrődiné Dr. Mészáros Gabriella: i.m. 137. o.

⁷¹ Elek Balázs, *A jogerő a büntetőeljárásban*, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 2012, 60. Ez a mű a büntetőeljáráshoz kapcsolódik, de úgy vélem, hogy a szerző állítása nemcsak a büntetőügyekre, hanem a polgári perekre is igaz lehet, a szülői felügyelet rendezésével kapcsolatos perekre pedig különösen, mivel itt olyan kérdésben kell a bíróságnak döntenie, amely a per minden résztvevőjében jelentős érzelmeket mozgat meg.

⁷² Siket Zsuzsanna: *A szavahihetőség*, in. *Profectus in litteris V.* (szerk.: P. Szabó Béla, Szemesi Sándor), Dela Könykiadó és Kereskedelmi Kft., 2013, 271-281.o.

életük folyamán őket is érhetik olyan élmények, tapasztalatok, amelyek hatására a vizsgált személy által elmondottakat különbözőképpen értelmezik. A szülői felügyelet rendezése általában a házasságok felbontásával együtt járó rendezést igénylő kérdés. Ebből adódóan a teljesség kedvéért a tanulmány végén érdemes összegezni azt is, hogy a gyermekekre bizonyos életkori szakaszokban milyen hatással van az egyik szülőtől történő elszakadás ténye.⁷³

Ha a szülők házasságának felbontása a gyermek *3 éves kora előtt* történik, az a gyermek szocializációját jelentősen veszélyezteti és a gyermekben hullámzó érzelmi megnyilvánulásokat idézhet elő. *3 és 5 éves kor között* a gyermekeknél szeparációs félelem alakulhat ki és megerősödik bennük a gondozó szülőhöz való ragaszkodás, amelynek hatására a gondozó szülőtől történő napi szintű elválásokat (pl. alvás, óvoda) nehezebben viselik. Az ilyen korú gyermekekben megfigyelhető a regresszió, a büntudat. Az egyik szülőtől való elszakadásnak ebben az életkorban jelentős kihatása van a nemi identitásra és serdülőkori szexuális magatartásra, a lányok általában korán mennek férjhez és hamar elválnak. *6 és 8 éves kor között* a szeparációs szorongás kevésbé intenzív. Ebben az életkorban jellemző a szomorúság, és a teljesítménnyel illetve a szociális viselkedéssel kapcsolatos zavarok, valamint az elhagyott szülő utáni intenzív vágyakozás. Az ilyen korú gyermekek alkalmasabbak arra, hogy a szülők közötti vitában valamelyik szülő „szövetségesévé” váljanak.

9 és 12 éves kor között a gyermekek megértik és igénylik is azt, hogy a házasság felbontásának körülményeiről a szüleik tájékoztassák őket. Ebben az életszakaszban már nagyobb a valószínűsége annak, hogy a szülők közötti vitában részt is kell venniük. (Amint a korábbiakban említést tettem róla, a 12 éves gyermekeket már rendszerint meghallgatja a bíróság). Ebben az életkorban az egyik szülő elvesztése megzavarja a gyermek identitásának és értékrendjének stabilitását. *13 és 18 éves kor között* a szülők házasságának felbontása azt eredményezheti, hogy a gyermek nem tudja felnőtt és gyerek szerepeit a saját üteme szerint váltogatni. Ennek kétféle negatív hatása lehet: a gyermek vagy nem lesz képes érzelmileg leválni a szüleiéről vagy korán elhagyja a családját, akár jelképesen, akár ténylegesen.

Az előbbiekből is látható, hogy a gyermekek számára az egyik szülő elvesztése olyan lelki hatásokat eredményez, amelyek személyiségének későbbi alakulását is befolyásolják. A gyermekek számára ezen változás feldolgozása körülbelül 1 évet, míg a szülőknél 1-2 évet vesz igénybe.⁷⁴ Ezért a szülői felügyelet rendezésével kapcsolatos perekben a legnagyobb körültekintéssel kell eljárni.

Álláspontom szerint a szülői felügyelet rendezésével kapcsolatos pereket célszerű lenne minél rövidebb idő alatt lezárni, mivel a hosszú ideig tartó instabilitás és a pereskedéssel járó stressz véleményem szerint nagyobb károkat okoz egy gyermek lelkivilágában, mint az a tény, hogy alkalmazkodnia kell ahhoz a helyzethez, hogy a gyermekkorának elkövetkező éveiben csak az egyik szülője lesz minden nap mellette.

⁷³ Reiderné Bánki Erika i.m. 208 – 210. o.

⁷⁴ Reiderné Bánki Erika i.m. 210. és 208. o.